

Ольга ШКУРУПІЙ

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Тетяна ДЕЙНЕКА

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Тетяна БІЛОБРОВА

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИРОБНИЧОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК

У статті досліджено місце і роль сучасних транснаціональних корпорацій у процесах транснаціоналізації виробництва та капіталу. Особлива увага звертається на зміни масштабів та напрямів прямого іноземного інвестування транснаціональних корпорацій після світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр.

Ключові слова: транснаціоналізація, транснаціональна корпорація (ТНК), інтернаціоналізація виробництва, інтернаціоналізація капіталу, прямі іноземні інвестиції.

У наш час інтернаціоналізація виробництва і капіталу стала чинником, що визначає темпи розвитку національного господарства. Нині вирішення таких визначальних завдань як підвищення добробуту населення, досягнення в країні рівня життя, що відповідає стандартам промислово розвинених країн, забезпечення сталого економічного розвитку без залучення національної економіки у систему світового господарства стає фактично нереальним. Така постановка проблеми передбачає висвітлення ролі ТНК в аспекті світових господарських тенденцій, сучасний зміст яких визначається тим, що внаслідок активізації діяльності ТНК національні економіки все більше інтегруються на рівні виробництва, і ці процеси інтеграції істотним чином відбуваються під контролем ТНК.

Вагомий внесок у теоретичне осмислення проблематики процесів транснаціоналізації, руху капіталу у глобальному економічному просторі, розвитку транснаціональних корпоративних систем, ролі сучасної корпорації як рушійної сили постіндустріального розвитку зробили зарубіжні науковці: К. Акамацу, Р. Акофф, Д. Белл, Д. Берч, Дж. Гелбрейт, Р. Гільфердинг, А. де Гіус, Дж. Даннінг, Р. Дорнбуш, В. Іноземцев, М. Кастельс, Р. Каплінски, Дж. Кейнс, М. Кессон, Р. Коуз, Е. Кочетов, с. Кроуфорд, К. Маркс, Р. Нарула, Р. Олліо, П. Пекар, М. Портер, А. Рагман, Ж. Сапір, Дж. Стігліц, О. Уільямсон, Ф. Уебстер, Ф. Фукуяма, С. Хаймер, Е. Хелпман, К. Хофф та ін.

У широкому загалі зазначених проблем, необхідно виділити також дослідження вітчизняних науковців: Л. Антонюк, Ю. Бажала, О. Барановського, Г. Башнянина, П. Буряка, А. Гальчинського, В. Геєця, В. Горбатова, А. Гриценка, Ю. Зайцева, Б. Кваснюка, М. Кизима, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, О. Мозгового, В. Мунтіяна, В. Новицького, Є. Панченка, А. Поручника, Л. Руденко-Сударевої, В. Савчука, Л. Федулової, Д. Чистіліна, А. Чухна, С. Якубовського та ін.

Метою дослідження є аналіз сучасної ролі та місця

ТНК у процесах інтернаціоналізації виробництва і капіталу.

Методологічною базою дослідження є загальнонаукові методи пізнання (діалектичний, історико-логічний та системний підходи) і методи специфіковані відповідно до потреб аналізу проблем міжнародного руху капіталу та діяльності ТНК.

Завданнями дослідження є: розкрити роль ТНК у процесах інтернаціоналізації виробництва і капіталу; проаналізувати сучасні масштаби та динаміку міграції капіталу за опосередкування ТНК; виявити сучасні тенденції транснаціоналізації виробничих та інвестиційних процесів.

У ході процесів інтернаціоналізації, які стали особливо виразними у другій половині ХХ ст., стираються географічні кордони, утворюється нова картина світу. Сьогодні всі частини та всі процеси взаємопов'язані та взаємообумовлені; великі компанії стають суб'єктами процесів, що охоплюють весь світ, а рішення, які приймає керівництво таких компаній, безпосередньо впливає на світову економіку загалом. Науковці зауважують, що у наш час процеси інтернаціоналізації продовжують сприяти формуванню все більш широким і комплексним господарських систем. Це передбачає відмову від політичної та ідеологічної розмежованості світу та заміну її економічним поділом [1].

Нині у світі діє 82 тис. ТНК з 810 тис. закордонних філій [2, с. XXI]. Незважаючи на наслідки фінансово-економічної кризи, діяльність ТНК за світовим масштабом впливу лишається так само значущою. У різних країнах (регіонах), згідно з узагальненнями науковців [3, с. 43], тенденції розвитку транснаціоналізації господарської діяльності мають свою специфіку. Вона сформульована у наступних тезах:

- для США характерними є виникнення нових глобальних корпорацій (корпорацій п'ятого покоління) та трансформація в глобальні корпорації ТНК, які існували до цього;

- для більшості країн Європи властиві процеси подолання відставання у створенні глобальних корпорацій, а також сприяння утвердженню у традиційних галузях економіки вузькоспеціалізованих агресивних ТНК;
- для Японії, Південної Кореї притаманним є намагання тих ТНК, що пережили кризу, трансформуватись шляхом злиття з іноземними компаніями;
- для країн, що розвиваються, (Індія, Мексика, частково КНР), а також країн, де ТНК формуються на основі державних підприємств, характерне становлення традиційних ТНК на базі національних фінансово-промислових груп;
- для тенденції утворення нових («молодих») ТНК характерна експансія середніх і малих фірм.

В умовах нерівномірності економічного розвитку великий бізнес, як правило, є більш стійким, що

підтверджує аналіз діяльності компаній на стадії економічного спаду та в сучасний період початку виходу з кризи. За даними ЮНКТАД глобальна криза не блокувала зростаючу інтернаціоналізацію виробництва. Масштаби зниження обсягів продажів та доданої вартості закордонних філій ТНК у 2008 р. та 2009 р. були менші, ніж спад світової економіки загалом. Як наслідок, частка закордонних філій у світовому ВВП досягла рекордно високого рівня – 11 %.

У 2010 р. глобальне промислове виробництво та торгівля повернулись до стану докризового рівня, а глобальні потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) дещо зросли (на 1,24 трлн дол.), хоча і залишились на 15 % нижчими. Глобальна економічна криза негативно позначилась на потоках ПІІ, проте не призвела до повного краху в сегменті великих корпорацій. Згідно з оцінками ЮНКТАД глобальні ПІІ наблизяться до показника 2007 р. у 2013 р. (табл. 1).

Таблиця 1. Показники ПІІ та міжнародного виробництва, 2005-2010 рр. [4, с. 7]

Показник	Вартісний обсяг у поточних цінах, млрд. дол.				Динаміка (приріст, відхилення), %	
	2005-2007 рр. (середній показник)	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.
Приріст ПІІ	1472	1744	1185	1244	-32,1	4,9
Вивіз ПІІ	1487	1911	1171	1323	-38,7	13,1
Обсяг ввезених ПІІ	14407	15295	17950	19141	17,4	6,6
Обсяг вивезених ПІІ	15705	15988	19197	20408	20,1	6,3
Доходи від ввезених ПІІ	990	1066	945	1137	-11,3	20,3
Доходи від вивезених ПІІ	1083	1113	1037	1251	-6,8	20,8
Транскордонні злиття і поглинання (ЗІП)	703	707	250	339	-64,7	35,7
Обсяг продажів закордонних філій	21293	33300	30213	32960	-9,3	9,1
Додана вартість (виробництво) закордонних філій	3570	6216	6129	6636	-1,4	8,3
Сукупні активи закордонних філій	43324	64423	53601	56998	-16,8	6,3
Експорт закордонних філій	5003	6599	5262	6239	-20,3	18,6
Зайнятість у закордонних філіях (тис. осіб)	55001	64484	66688	68218	3,4	2,3
Довідково:						
ВВП (у поточних цінах)	50338	61147	57920	62909	-5,3	8,6
Валове накопичення основного капіталу	11208	13999	12734	13940	-9,0	9,5
Надходження у вигляді роялті та ліцензійних платежів	155	191	187	191	-1,9	1,7

Разом з цим, характеризуючи стан великого бізнесу в період сучасних кризових явищ, не можна не констатувати, що у цьому сегменті також спостерігалися значні втрати. Біржовий крах не міг не позначитись на діяльності ТНК. З жовтня 2007 р. по березень 2009 р.,

вартість американських компаній за показником індексу Доу-Джонса (DJIA - Dow Jones Index Average) знизилась на 53 %, вартість європейських компаній – більше, ніж на 50 [5]; загальна динаміка вартості найбільш значних корпорацій була від'ємною (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка вартості найбільших компаній* [6, с. 147]

Кількість ТНК за показником ринкової вартості	IV квартал 2003 р.	IV квартал 2007 р.	IV квартал 2008 р.
Більше 20 млрд. дол.	246	500	261
Більше 50 млрд. дол.	80	162	76
Більше 100 млрд. дол.	26	70	31
Більше 200 млрд. дол.	7	17	4
Більше 300 млрд. дол.	1	7	1

* Розраховано за рейтингами Forbes Global 2000; Financial Times (FT-500) 2003, 2007, 2008.

Проте стійкість ТНК і ТНБ у протистоянні кризі все ж таки виявилась більшою, ніж у інших компаній як

реального, так і фінансового секторів світового господарства. Це констатують джерела інформації

(зокрема рейтинг найбільших компаній світу, що проводиться газетою Financial Times – FT-500) (табл. 3).

Таблиця 3. Найуспішніші компанії світу за рейтингом FT-500, 2011 р. [7]

Місце у рейтингу		Компанія	Країна	Сектор
2011 р.	2010 р.			
1	2	Exxon Mobil	США	Нафта і газ
2	1	PetroChina	Китай	Нафта і газ
3	5	Apple	США	Технології, обладнання
4	4	Indl & Coml Bank of China	Китай	Банки
5	13	Petrobras	Бразилія	Нафта і газ
6	6	BHP Billiton	Австралія / Британія	Видобувна індустрія
7	11	China Construction Bank	Китай	Банки
8	19	Royal Dutch Shell	Велика Британія	Нафта і газ
9	25	Chevron	США	Нафта і газ
10	3	Microsoft	США	Програмне забезпечення і послуги

Аналіз даних (табл. 3) свідчить, що завдяки накопиченому запасу ліквідності, ТНК відчували менш істотний вплив кризи, ніж прогнозувалось. Компанії, що у рейтингу станом на 2011 р. увійшли в 500 кращих за ознаками капіталізації на фондовому ринку, змогли забезпечити високе відтворювальне зростання та збільшити свою ринкову вартість. Найбільш дорогою компанією світу стала китайська корпорація Exxon Mobil, яка оцінюється у 417,2 трлн. дол.

Нині на 500 провідних ТНК світу припадає більше 1/3 експорту обробної промисловості, 3/4 світової торгівлі сировинними товарами, 4/5 торгівлі новими технологіями. Загалом ці компанії контролюють 70 %

світової торгівлі [8, с. 89]. За показниками компактності та інтенсивності діяльності ТНК простежується така географія: передусім США, далі Велика Британія, а також Китай, Нідерланди, Німеччина, Бельгія. Географічне поширення діяльності найбільших ТНК надзвичайно велике. Наприклад: діяльність швейцарської фармацевтичної компанії Novartis здійснюється у 62-х країнах, а німецької поштової компанії Deutsche Post AG – у 111-ти [9, с. 55]. Через діяльність дочірніх компаній та широку мережу транскордонних бізнес-операцій ТНК забезпечують глобальний зв'язок різних сегментів світового господарства, щільну взаємозалежність національних процесів відтворення.

Таблиця 4. Капіталізація компаній на фондовому ринку, 2010-2011 р. (рейтинг FT-500) [7]

Місце, 2011	Компанія	Ринкова капіталізація, млрд. дол.		Оборот, млрд. дол.		Чистий прибуток, млрд. дол.		Сукупні активи, млрд. дол.	
		2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
1	Exxon Mobil	316,2	417,2	301,5	341,6	19,3	30,5	231,1	299,0
2	PetroChina	329,3	326,2	149,3	222,3	15,1	21,2	212,4	251,3
3	Apple	213,1	321,1	36,3	65,1	5,7	14,0	53,6	75,2
4	Indl & Coml Bank of China	246,4	251,1	н/д	н/д	16,3	25,1	1431,0	2042,1
5	Petrobras	186,2	247,4	104,8	128,5	16,6	21,2	196,3	309,3
6	BHP Billiton	209,9	247,1	54,7	50,5	6,4	12,1	74,9	83,8
7	China Construction Bank	191,5	232,6	н/д	н/д	15,6	20,5	1408	1640,3
8	Royal Dutch Shell	177,0	228,1	278,2	373,3	12,7	20,4	292,2	317,2
9	Chevron	152,3	215,8	159,4	189,6	10,5	19,0	163,4	183,9
10	Microsoft	256,9	213,3	58,4	62,0	14,6	18,8	77,6	86,1

Великі корпорації вирізняються значно довшим «життям» порівняно з іншими компаніями. К. Нордстрем та Й. Ріддерстрале з посиланням на дослідження А. де Гіуса [17] наводять результати дослідження японських та європейських компаній, згідно з якими середній термін існування компанії (незалежно від країни, з якої вона походить) становить 20,5 роки, а строк життя міжнародної компанії з рейтингу Fortune 500 або його аналога – від 40 до 50 років [11, с. 89].

На думку П. Дембінські, який одним з перших використав поняття «дуже великі корпорації (ДВК)», такі компанії повинні розцінюватися як кінцеві структуруючі сили світової економіки та реальні рушійні чинники глобалізації [12, с. 43]. Дійсно, як основні гравці у світовій економіці, вони істотно

впливають на діяльність інших суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, національні та регіональні ринки, на яких діють їх дочірні підприємства, тобто об'єктивно відіграють надзвичайно велику роль у світовій економіці.

Підходи до з'ясування сутності ТНК через зміст їх діяльності – різнопланові. Зокрема висувається пропозиція щодо уявлення міжнародної діяльності ТНК як «сукупності трьох бізнес-векторів» [13, с. 278] – інвестиційного, виробничого, торгового. Перший – інвестиційний – знаменує початок дій корпорації, метою яких є опанування закордонного ринку. Кінцевою точкою інвестиційного вектора та одночасно початком нового – є виробничий, який має за мету набуття ТНК у країні, що приймає, юридичного статусу. Після цього відбувається перенесення за кордон активів і

здійснення виробничої та торговельної діяльності. Тобто компанія «рухається» за виробничим вектором, інтернаціоналізуючи виробничий процес, і за торговим – інтернаціоналізуючи процес торгівлі.

Проте слід зазначити, що за таким підходом дещо зміщуються критерії – сфери діяльності та послідовність бізнес-операцій. Зважаючи на це, визначення сутності ТНК буде більш точним, якщо підійти до цього з позиції дії інституціональних механізмів, що опосередковують діяльність корпорацій. Зазначені механізми можуть бути представлені як два основних угруповання: по-перше, прями інвестиції за кордоном; по-друге, експорт, ліцензування, франчайзинг тощо. При цьому визначальним у з'ясуванні сутності ТНК згідно з цим контекстом аналізу є критерій вивозу капіталу. Йдеться про те, що компанія дійсно набуває статусу транснаціональної, якщо в її діяльності експорт товарів поступається місцем експорту капіталу. Вивіз капіталу, набувши прерогативи, зумовлює розміщення виробництва за кордоном.

Зважаючи на це, поглиблення потребує аналіз масштабів та світових тенденцій іноземного інвестування ТНК. Передусім потрібно зазначити, що великі промислові корпорації, холдинги є активними учасниками міжнародного ринку капіталів. За даними ЮНКТАД 400 з 500-та провідних ТНК контролюють половину всіх прямих капіталовкладень [8, с. 89]. Тенденції іноземного інвестування свідчать про стійкість ТНК та їх значущість для економіки, що виявляється як у зростаючій фазі циклу та на піку зростання, так і у фазі спаду. У довгостроковому періоді (з 1986 р. по 2009 р.) роль ТНК в інтервалі зростання однозначно проявилась до 2000 р. (1986 / 1990; 1991 / 1995; 1996 / 2000) і стала дещо меншим чином очевидною в новому тисячоріччі. Враховуючи нерівномірність виявлення економічної динаміки, необхідним є її більш детальний аналіз.

Починаючи з 80-х років ХХ ст. виразно простежується переважання річних темпів приросту ПІІ порівняно зі світовим ВВП, світовим експортом, а також накопиченням основного капіталу. ПІІ були в цей період рушійною силою розвитку світової економіки. Точкою найвищого підйому став 2000 р., коли обсяг капіталовкладень у світове господарство склав 1,4 трлн дол. США. Після цього, поступово, обрису стали набувати ознаки уповільнення розвитку та настання спадної фази економічного циклу. За роками процеси плинності оцінюються так: з 2001 р. по 2003, потік ПІІ знижувався; у 2004 р. збільшився (через притік ПІІ у країни, що розвиваються) і з 2004 р. по 2007 – щорічний приріст був позитивним. Навіть на початку кризи (у 2008 р.) в період, коли розмір зниження показників притоку / відтоку інвестицій коливався на рівні 15-16 %, загальна сума цих показників була вищою, ніж у найбільш благополучному 2000 році.

Зрозуміло, що вплив світової кризи такої сили, як сучасна, не міг не позначитись на обсягах ПІІ. 2009 р. за показниками суми інвестиційних потоків можна порівняти з 2005 р. Втрати були (і ці втрати були значними). Проте, порівнюючи показники обсягів руху капіталу, можемо стверджувати, що наповнення інвестиційних потоків залишалось істотним, а це означає, що ТНК все ще були рушійною силою світової економіки.

У 1990 р. дохід від залучених ПІІ дорівнював лише 74 млрд. дол., у 2009 р. – вже 941 млрд. дол. (у 12,7 раза вище). В останні 20 років обсяг продажів іноземних

філій ТНК збільшився в 4,9 рази, їх валовий продукт – у 3,9 раза, експорт – у 3,5, зайнятість – у 3,3 [18, с. 12].

Аналізуючи результати 2010 р., ЮНКТАД зазначає тенденції до розширення виробництва, експорту, зайнятості та активів ТНК. У 2010 р. додана вартість у межах світового виробництва ТНК становила близько ¼ глобального ВВП (на філії припадало понад 10% глобального ВВП і ½ світового експорту). Збільшення потоків ПІІ згідно з прогнозом на 2013 р. передбачається у сумі 1,7 трлн дол. Наведені дані підтверджують зазначену засаду щодо сучасної ролі ТНК, яка залишається визначальною навіть в умовах кризових явищ в економіці. Великі грошові авуари ТНК, корпоративна та промислова реструктуризація зростання котирувань на фондових ринках і поступове виведення коштів держав з капіталу фінансових та нефінансових компаній (захід підтримки, якого вживали під час кризи) відкриває нові інвестиційні можливості для компаній [4, с. X–XI, 2].

Зміни, що нині відбуваються у світовій економіці, обумовлюють потребу в новій парадигмі «інвестиції – розвиток» та виваженого міжнародного інвестиційного режиму, якій дійсно сприяє стійкому розвитку. У зв'язку зі змінами, що відбуваються у практиці діяльності ТНК, поряд з формуванням обрисів інвестиційної політики виникають три групи завдань інвестицій з метою розвитку: (1) знайти виважений баланс політичних заходів (лібералізація та регулювання; права та обов'язки держави та інвесторів); (2) розширити надзвичайно важливий зв'язок проблем інвестицій і розвитку, наприклад, на межі питань іноземних інвестицій і бідності та національних завдань розвитку; (3) забезпечити узгодженість національної і міжнародної інвестиційної політики та інвестиційної політики і державної політики в інших сферах [15, с. XV].

Розглядаючи роль ТНК у процесах інтернаціоналізації виробництва і капіталу, вважаємо, що у різних регіонах і країнах світу інвестиційне середовище формується також під впливом глобальних кризових і посткризових змін (табл. 5).

Очевидною є тенденція до збільшення частки країн, що розвиваються, і як об'єктів розміщення, і як джерел глобальних ПІІ. Ці країни, за оцінкою ЮНКТАД, відіграють нині провідну роль у відновленні процесів ПІІ, виступаючи чинником їх активізації. До цих країн все активніше переміщується центр міжнародного виробництва та останнім часом також центр міжнародного споживання. У зв'язку з цим ТНК відповідно спрямовують інвестиційні потоки. У 2010 р. країни, що розвиваються, опанували майже половину глобального притоку інвестицій (46,1 %) та суттєво збільшили вивіз ПІІ, що свідчить про зростаючу значимість цих країн для світової економіки. Крім того, ТНК все активніше взаємодіють з країнами, що розвиваються та з країнами з перехідною економікою, використовуючи типи договірних взаємовідносин, які не пов'язані з участю у капіталі (аутсорсинг, франчайзинг, ліцензування, підряд тощо). Така організація міжнародного бізнесу сприяє інтеграції перелічених країн у світову економіку, посиленню їх виробничого потенціалу та підвищенню конкурентоспроможності.

Транснаціоналізація поширюється не лише на виробничу сферу. Вона знаходить вияв також у зближенні та взаємодії глобального фінансового ринку з міжнародним інформаційним комплексом. Таким чином утворюється новий фінансово-інформаційний

комплекс світового масштабу, якій є багаторівневою системою, що заснована на інформаційно-системою взаємовідносин між її учасниками; такою комунікаційних технологіях.

Таблиця 5. Потоки ПІІ по регіонам, 2008-2010 рр. [4, с. 3]

Регіони	Ввезення ПІІ			Вивезення ПІІ		
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Потоки ПІІ, сума млрд. дол. США						
Усі країни світу	1744	1185	1244	1911	1171	1323
Розвинені країни	965	603	602	1541	851	935
Країни, що розвиваються	658	511	574	309	271	328
Країни зі слабкою у структурному сенсі, вразливою та невеликою економікою	62,4	52,7	48,3	5,6	4,0	10,1
Частка від загальносвітових потоків ПІІ, %						
Розвинені країни	55,3	50,9	48,4	80,7	72,7	70,7
Країни, що розвиваються	37,7	43,1	46,1	16,2	23,1	24,8
Країни зі слабкою у структурному сенсі, вразливою та невеликою економікою	3,6	4,4	3,9	0,3	0,3	0,8

ТНК будують великі мережі, до яких належать відділення корпорацій та об'єднань, неформальні організації та фонди, PR-агенції тощо, тобто впроваджують інструменти інституціонального впливу на інших суб'єктів ринку – споживачів, фірми, а також на урядові установи; на діяльність структур громадянського суспільства загалом.

Інтернет-технології ТНК швидко впроваджуються не лише в бізнес, але й у політику, державне управління. Крім того, така діяльність ТНК встановлює нові відносини інформаційного партнерства через формування віртуальних онлайн-спільнот, групуючи користувачів за певним інформаційним інтересом.

Нині ТНК самостійно створюють нові корпоративні ринки, що істотно відрізняє теперішнє покоління ТНК від тих, що існували до цього. Проте найвиразнішою відмінністю їх сучасного функціонування є поширення електронних ринків, при цьому таких, що опосередковують не тільки відносини «виробник – споживач» (ринок B2C), але й забезпечують взаємодію суб'єктів бізнес-середовища (ринок B2B).

Глобальний ринок інформації з інтенсивними транскордонними інформаційними потоками, який формується у сучасному світі, є надзвичайно впливовим. ТНК у такому транскордонному обміні виступають провідними гравцями. Науковці наголошують на величезному значенні інформації та мережевих технологій для функціонування економіки, фінансової, банківської систем, військової сфери, а також каналів передавання інформації, підкреслюючи, що той, хто володіє ними, може регулювати (дозувати) надходження інформації для інших та використовувати найбільш важливу інформацію на власну користь. Контроль над міжнародними комунікаціями створює нові форми залежності між державами. Сучасний період світового розвитку характеризується максимальним застосуванням мультимедійних цифрових технологій та послуг і, відповідно, появою нових корпорацій – мультимедійних гігантів, а також фірм, які спеціалізуються на електронній торгівлі. У їх числі слід виокремити такі: CNN, BBC, AOL-Time Warner, Disney, Bertelsmann, News Corporation, NBC та ін. [9, с. 58-59].

Сучасні ТНК змінюють «правила гри» – принципи ведення бізнесу. В контексті управління суспільством (у планетарному масштабі), яке постійно розвивається, трансформація транснаціональними корпораціями інституціональних структур, процесів, цілей зумовлює затвердження «електронного уряду». В широкому

розумінні [6, с. 99] «електронний уряд» – це соціально-політичний феномен, заснований на політичній комунікації, яка забезпечує безперервну оптимізацію процесу надання послуг, політичної участі громадян та швидке вирішення завдань управління шляхом зміни внутрішніх і зовнішніх відносин політичних суб'єктів за допомогою технічних засобів, глобальних і локальних політичних мереж та сучасних ЗМІ.

Отже, володіючи значними коштами та широкими інформаційно-комунікаційними мережами, ТНК у сучасних умовах розширюють межі інтернаціоналізації. Фінансово-інформаційні переваги у значно більших масштабах та значно інтенсивніше, по-перше, сприяють винесенню за межі національних економік господарської діяльності ТНК, а, по-друге, зумовлюють істотний вплив на політичну сферу суспільного життя. Це здійснюється з метою забезпечення лібералізації руху готової продукції, факторів виробництва, капіталів через послаблення протидії урядів, а також в інтересах посилення дієвості ресурсу влади, що веде до змін системи управління світовим порядком. Тобто, політична влада все частіше виступає як окрема мета – об'єкт прагнень ТНК щодо її узурпації.

Розглядаючи діяльність ТНК як вагому складову світового економічного розвитку, необхідно зазначити, що протягом останніх 20-ти років змінювалися масштаби ТНК, їх форми та характер міжнародних операцій, що зумовило зміни в стратегіях і структурі таких компаній. Це стало однією з основних причин, що визначають сучасну сутність існуючих ринків і галузей, а також ринків і галузей, що формуються. Відповідно до названих змін у світовій економіці з'являються новітні тенденції.

У доповіді ЮНКТАД (2010 р.), зокрема, підкреслюється поява таких основних новітніх тенденцій: а) трансформації системи інтегрованого міжнародного виробництва ТНК попередніх років у інтегровану міжнародну мережу; б) ширшого використання форм організації бізнесу, які не засновані на принципах участі за певною часткою (наприклад, при реалізації інфраструктурних проектів – таких схем як «будівництво – володіння – експлуатація – передання»); в) появи на фоні колосального розширення масштабів діяльності ТНК в усьому світі нових учасників та інвесторів з країн, що розвиваються (у Т. ч. державних ТНК, банків та приватних фондів прямих інвестицій) [15, с. 46]. Останнє (роль державних ТНК як джерела ПІІ) підкреслюється також у доповіді ЮНКТАД (2011 р.). Одночасно у цьому документі зазначається інша

відмінність сучасного господарського розвитку – міжнародне виробництво більше не обмежується виключно ПП, з одного боку, та торгівлею, з іншого. Одночасно зростає значення способів організації міжнародного бізнесу, не пов'язаних з участю у капіталі. Найбільш виразно ця тенденція виявляє себе в країнах, що розвиваються [4].

Інтернаціоналізацію, що розглядається в аспекті діяльності ТНК, необхідно оцінювати як об'єктивно зумовлений процес, який за особливостями виявів є багатобачним і суперечливим, таким, що суттєво корегує як національні, так і міжнародні перспективи економічного розвитку. ТНК в сучасних умовах залишаються рушійною силою цих процесів. Їх бурхливий розвиток за останні роки традиційно відображають процеси інтернаціоналізації виробництва і капіталу. Разом з цим формування стійких міжнародних зв'язків у сфері економіки на основі міжнародного поділу праці (що, власне, і визначає

сутність інтернаціоналізації) істотно опосередковується інформацією. Більше того, вона стає предметом угод, самостійним продуктом, який у системі міжнародних відносин постійно знаходиться у русі, долаючи географічні кордони. Крім цього, розширення системи світових господарських та господарсько-політичних зв'язків в умовах глобалізації дає підстави стверджувати, що у наш час ТНК активно експортують за межі країни базування продукт нової якості – «владу», споживна вартість якого має найвищу цінність передусім для самих корпорацій. До цього варто додати, що корпорації такого рівня, з одного боку є продуктом міжнародних економічних відносин, які швидко розвиваються, а з іншого – самі є міцним механізмом впливу на них.

Подальші дослідження авторів будуть спрямовані на аналіз участі вітчизняних корпоративних структур у регіональних та глобальних процесах транснаціоналізації виробництва і капіталу.

Список літератури

1. *Иноземцев, В. Л. Расколота цивилизация. Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции [Электронный ресурс] / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia – Наука, 1999. – Режим доступа : bookluck.ru//booktrua.html.*
2. *UNCTAD World Investment Report 2009. – New York and Geneva, 2009. – P. xii.*
3. *Косинцев, А. П. Анализ критериев транснациональности международных корпораций [Текст] / А. П. Косинцев, О. Д. Фальченко // Известия УрГУ. – 2009. – № 3 (25). – С. 42–46.*
4. *Доклад о мировых инвестициях, 2011 год: Способы организации международного производства, не связанные с участием в капитале, и развитие. ООН [Электронный ресурс]. – Нью-Йорк, Женева, 2011. – Режим доступа : www.unic.ru/news.../wir2011overview_ru.*
5. *Martin, E. Obama Bear Market Punishes Investars as Dow Slumps [Электронный ресурс] / E. Martin. – Режим доступа : <http://www.bloomberg.com/apps/news?id>.*
6. *Коница, Н. Ю. Финансовая устойчивость транснациональных корпораций в условиях кризиса [Текст] / Н. Ю. Коница // Управление корпоративными финансами. – 2009. – № 3 (33). – С. 144–152.*
7. *The world's largest companies FT 500 2011 [Электронный ресурс] // Financial Times – 2012. – Режим доступа : www.ft.com/reports/ft-500-2011*
8. *Паньков, В. С. Адаптация к глобализации: ИМЭМО оценил зарубежные активы ведущих Российских ТНК [Текст] / В. С. Паньков // ООО «Интерсоциоинформ» Экономика XXI века. – 2010. – № 5. – С. 89–90.*
9. *Капица, Л. М. Дипломатия глобализации [Текст] / Л. М. Капица // ООО «Интерсоциоинформ» Экономика XXI века. – 2010. – № 2. – С. 27–81.*
10. *Гаррет, Б. Стратегические альянсы / Б. Гаррет, П. Дюссож. – М. : ИНФРА-М, 2002. – С. 332.*
11. *Нордстрем, К. Бизнес в стиле фанк навсегда. Капитализм в удовольствии [Текст] / К. Нордстрем, Й. Риддерстрале; пер. с англ.; Стокгольмская школа экономики. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2008. – С. 328.*
12. *Дембински, П. Х. Экономическая власть и социальная ответственность очень крупных корпораций: факты и проблемы в коллективной работе, организованной конференцией ООН по торговле и развитию [Текст] / П. Х. Дембински // в Представлении информации о влиянии корпораций на общество: текущие тенденции и вопросы. – ООН. Конференция Организации Объединенных Наций по торговле и развитию. – Нью-Йорк, Женева, 2004 – С. 25–43.*
13. *Половинкина, А. Ю. Систематизация теорий транснационализации капитала и производства на основе бизнес-векторов зарубежной экспансии [Текст] / А. Ю. Половинкина // Вестник Ростовского государственного экономического университета «РИНХ». – 2009. – № 1. – С. 277–284.*
14. *Выпрями спИИну. Прямые инвестиции не любят «кривых» законов [Текст] // БелГазета. Макроэкономика / Компании и рынки – 2010. – №3 (754) – С. 12–13.*
15. *Доклад о мировых инвестициях, 2010 год. Обзор. Инвестиции в низкоуглеродную экономику [Текст] . – Организация Объединенных Наций, Нью-Йорк, Женева, 2010. – 50 с.*
16. *Аркадьев, Е. Транснациональные корпорации и «электронные правительства» в контексте глобализации [Текст] / Е. Аркадьев // Беларуская Думка. – 2009. – № 7. – С. 96–101.*
17. *де Гуус, А. Живая компания. Рост, научение и долголетие в деловой среде The Living Company. Growth, Learning and Longevity in Business [Текст] / де Гуус А. – СПб : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. – С. 224.*

РЕЗЮМЕ

Шкурупий Ольга, Дейнека Татьяна, Белоброва Татьяна

Актуальные аспекты производственной и инвестиционной деятельности ТНК

В статье исследованы место и роль современных транснациональных корпораций в процессах транснационализации производства и капитала. Особое внимание уделялось изменениям масштабов и направлений прямых иностранных инвестиций транснациональных корпораций после мирового финансово-экономического кризиса 2008-2009 гг. Рассмотрены и проанализированы современные тенденции транснационализации хозяйственной деятельности. Исследованы изменения, произошедшие в мировой экономике вследствие производственной и инвестиционной деятельности ТНК.

RESUME

Shkurupiy Olga, Deineka Tetyana, Bilobrova Tetyana

Actual aspects of production and investment activities of TNC

In the article the place and role of modern transnational corporation in the processes of production and capital transnationalization are discovered. Special attention has been paid to changes of scales and directions of transnational corporations' foreign direct investment after world financial crisis of 2008-2009. Modern trends of production activity' transnationalization are considered and analyzed. Changes that have occurred in the world economy as a result of the production and investment activities of TNCs are investigated.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2012 р.